

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

Уреднички одбор:

др *Алексић Радомир*, др *Грицаић Ирена*, др *Коларич Рудолф*, *Конески Блаже*
др *Николић М. Берислав*, др *Павловић Миливој*, др *Пецо Асим*, др *Пешиќан Мићар*,
др *Стевановић Михаило*, др *Храстић Маје*

Главни уредник
М. СТЕВАНОВИЋ

књ. XXVI — св. 1-2.

БЕОГРАД
1963—1964.

НЕКОЛИКО РИЈЕЧИ О ЗНАЧЕЊУ И УПОТРЕБИ АОРИСТА У ПОГОДБЕНИМ РЕЧЕНИЦАМА У ЈЕЗИКУ ВУКА КАРАЏИЋА¹

У српскохрватскоме језику у погодбеним реченицама са *ако* (у „хипотетичким“ реченицама) аорист се обично употребљава само за сферу будућности, дакле у модалној транспозицији, док се у погодбеним реченицама са *да* (у „иреалним хипотетичким“ реченицама) он употребљава само за прошлост. Ево по неколико примјера за то.

А. Аорист у погодбеним реченицама с *ако*

Браћо! ми Турке овђе не можемо чекати, јер је њи много више него нас; већ ајдемо. . . да ми ударимо ноћас на њи, па ако и како *забунисмо* и *разбисмо*, добро (Даница 1826, 76). — Ако ови сад *измакоше* и ми *осијадосмо* сами, све ће нас ајдуци побити (Даница 1828, 172). — Ако *зајех* стр'јеле моје, | Устр'јелићу тебе, Јанко (Н. пјесме² I, 181). — Ако *уишићих* жива огња, | Гн'јездо ћу ти опалити (исто, 488). — Ако сестра сјутра *не иће* поћи, | Како ћу ти онда одговорит? (исто II, 234). — Ако л', секо, ја погибо амо, | Помени ме по пешкешу моме (исто, 303). — Ако л' ми је *не кће* дати мајка, | Ја ћу Мару на силу отети (исто III, 499). — Ако *не би* Коичић Ивана, | . . . | Ја се натраг не ћу повратити (исто, 542). — Ако ти *ваљаше* [халјине], ласно ћемо се погодити, ако ли *не ваљаше*, ондар . . . ћу их дохранити својој невјести (С. н. приповијетке³, 128).

Одмах пада у очи да у овој групи примјера имамо неку врсту „аориста будућности“, познату модалну транспозицију овога облика (тј. његовога значења).

¹ Под Вуковим језиком овдје подразумијевам Вуков језик у ширем смислу, дакле и језик народних умотворива у његовим збиркама.

² Беч 1841, 1845, 1846, 1862.

³ Беч 1853.

Б. Аорист у погодбеним реченицама са да

Да ми *не би* Шарца од мејдана, | Доиста ме уватити *пћаше*
(Н. пјесме II, 220). — Да *дорасише* Мрчарићу Пејо, | Да *дорасише*,
како не дорасте, | . . . | Бољи *наше* бити на јунаштву | Од јунака
Краљевића Марка (исто IV, 36). — А ниједан утећи не *наше*, | Да
их турске страже опазисше (исто, 60). — Да *не би* предњих зуба, оде
преко девет брда (С. н. пословице⁴, стр. 63).

Шта је узрок овако изразитој везаности једне употребе аориста за једну, а друге употребе за другу врсту погодбених реченица?

Позната је и у посљедње вријеме више пута наглашена чињеница да наш аорист поред осталих елемената у своме значењу има и елемент *доживљености* радње. Овај је елемент присутан у свим категоријама употребе аориста, мада у њима понекад доживљава извјесне метаморфозе у односу на своју основну, првобитну манифестацију: значење да је говорно лице непосредно запазило радњу која се исказује аористом.

Пошто су погодбене реченице са *ако* (и њима сличне) чисто хипотетичке реченице, којима се радња износи само као могућност, а не као сигурна чињеница (у позитивном или негативном виду), првобитна (основна, примарна) манифестација доживљености у њима је немогућа: хипотетичност радње и стварна, непосредна доживљеност радње међусобно се искључују.

Н а п о м е н а. — Овове се формално противи чињеница да су ипак могући случајеви као што је овај (мада су они врло ријетки): „Ако зло *рекох*, докажи да је зло“ (Нови завјет, Јов. 18, 23), гдје се стварно као претпоставка не износи глаголска радња, него њен објекат. Несумњиво је да овим нијесу исцрпене све могућности јављања оваквих „изузетака“.

За разлику од апсолутне, праве употребе аориста, „аорист будућности“ представља модалну транспозицију временскога значења овога облика, тј. транспозицију аористовога значења прошлости у значење увјерености у остварење аористове радње у будућности. У складу с овом транспозицијом значења реализације радње у прошлости у значење очекивања радње, дакле индикативнога значења у модално — и значење доживљености доживљава метаморфозу: примарно значење чулнога присуствовања говорнога лица остварењу радње претвара се у значење духовнога уживљавања говорнога лица у временску

⁴ Београд 1900.

ситуацију остварења очекиване радње. Одавде је јасна компатибилност аориста и његовога значења доживљености са природом погодбених реченица са *ако* — у сфери будућности (гдје се овај елеменат — доживљености — даље мијења у складу с природом ових реченица тако да се аорист од перфективнога презента и футура II овдје разликује углавном својом емоционалношћу) и чак приличан афинитет аориста према овим реченицама у овој сфери.

Погодбене реченице са *да* (употребљене за прошлост и садашњост) такође садрже претпоставку, али не претпоставку неизвјесне чињенице, него чињенице која је супротна некој стварно постојећој чињеници; ту је чињенично стање познато. Зато је употреба аориста (а то исто важи и за имперфекат) за прошлост у овим реченицама, онда кад су испуњени остали услови за његову употребу, сасвим разумљива: ту је доживљена ситуација (остварена у прошлости) у којој се замишља претпостављена радња.

Петар Сладојевић

R é s u m é

QUELQUES MOTS DE LA SIGNIFICATION ET L'EMPLOI DE L'AORISTE DANS LES PROPOSITIONS CONDITIONNELLES DANS LA LANGUE DE VUK KARADŽIĆ

Petar Sladojević

D'après l'auteur, le fait que dans les propositions conditionnelles commençant par *ako* en serbocroate on n'emploie pas l'aoriste pour le passé — provient de l'incompatibilité de la signification de cette conjonction (c'est-à-dire la parfaite incertitude en ce qui concerne la réalisation de l'action verbale) et de l'élément sémantique de l'aoriste *du vécu* (c'est-à-dire de la présence sensuelle du sujet parlant à la réalisation de cette action. (Au cas, d'ailleurs très rare, où l'hypothèse ne concerne pas l'action même, mais les autres éléments de la proposition, ou si l'hypothèse n'est que formelle, il s'agit des „exceptions“ de cette règle.) Dans les dites propositions relatives au futur cette incompatibilité n'existe pas parce que l'aoriste „pro futuro“, que nous rencontrons ici, est un emploi de l'aoriste où sa signification du

vécu a subi une métamorphose en devenant la signification de l'assimilation spirituelle du sujet parlant à l'action attendue (future).

Dans les propositions conditionnelles commençant par *da*, on emploie l'aoriste pour le passé, parce qu'il n'y a là aucune incertitude au point de vue de la réalisation de l'action verbale: il est certain qu'elle n'est pas réalisée (au cas où elle est donnée sous la forme positive). La signification du vécu se rapporte ici à la situation temporelle dans laquelle se produirait l'action supposée.